

Transforming Bakırköy Powder Magazine, an Industrial Heritage, through Repurposing into a Public Space

Yüksek lisans öğrencisi **Merve Görçin**¹, Prof. Dr. **Alev Erarslan Göçer**²
İstanbul Aydın University, Faculty Of Architecture and Design,
E-mail ¹: mervegorcin@gmail.com , E-mail ²: aleverarslan@gmail.com

Abstract

Heritage structures from the Ottoman period, such as the Bakırköy Powder Magazine in the Bakırköy district of Istanbul, served their original purposes when constructed, but technological advancements and societal changes have rendered them obsolete. In order to ensure the sustainable use of these structures and the transfer of cultural heritage to future generations, the concept of "Industrial Archaeology," originating in 1950s England, has gained significance. Advocated by art historian Alois Riegl, this approach proposes adapting industrial heritage structures to meet the needs of modern society while preserving their historical and cultural values. The case of Bakırköy Powder Magazine serves as a significant example of how such interventions can contribute to the cultural richness of a society. The focus of the research is to examine the historical structure, Baruthane, which supplied gunpowder for the Ottoman State, both before and after its repurposing. The building, now functioning as a library, observation terrace, café, and social spaces, is thoroughly evaluated in terms of its historical context, pre-intervention identity, and subsequent architectural features. In this context, the repurposing of industrial heritage structures not only preserves history but also contributes to society by adapting them in a manner compatible with the needs of modern society.

Keywords: Adaptive Reuse; Industrial Building; Baruthane-i Amire.

Endüstri Mirası Olan Bakırköy Baruthanesi'nin Yeniden İşlevlendirilerek Kamusal Alana Dönüştürülmesi

Özet

İstanbul'un Bakırköy ilçesindeki Osmanlı dönemine ait Bakırköy Baruthanesi gibi endüstri mirası yapılar, inşa edildikleri dönemdeki amacına hizmet etse de teknolojinin ilerlemesi ve toplumsal değişimlerle atıl hale gelmişlerdir. Bu yapıların sürdürülebilir bir şekilde kullanılabilmesi ve kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılabilmesi için, 1950'lerde İngiltere'de ortaya çıkan "*Endüstriyel Arkeoloji*" kavramı önem kazanmıştır. *Sanat tarihçisi Alois Riegl* tarafından vurgulanan bu yaklaşım, endüstri mirası yapıların, tarihi ve kültürel değerlerini koruyarak modern toplumun ihtiyaçlarına uygun hale getirilmesini önermektedir. Bakırköy Baruthanesi örneğinde, yapılan bu tür müdahalelerin toplumun kültürel zenginliğine katkı sağlayabileceği önemli bir örnek sunmaktadır. Araştırmanın odak noktası, Osmanlı Devleti'nin barut ihtiyacını karşılayan bu tarihi yapı olan Baruthane'nin, yeniden işlevlendirilmeden önceki ve sonraki durumunu incelemektir. Günümüzde kütüphane, seyir terası, kafe ve sosyal alanlar gibi işlevlere kavuşan yapı, bölgenin tarihsel süreci, müdahale öncesi kimliği ve sonrasındaki mimari özellikleriyle detaylı bir şekilde değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, endüstri mirası yapıların yeniden işlevlendirilmesi, sadece tarihi korumakla kalmayıp, modern toplumun ihtiyaçlarına uygun bir şekilde adapte edilerek topluma katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yeniden İşlevlendirme; Endüstri Yapıları; Baruthane-i Amire.

1. Giriş

İnsanı diğer canlılardan ayıran toplumsallaşma, çevre ile bütünleşme özelliği ile donatılmış sosyal varlık olmasıdır. Yer aldığı çevre ile sağlıklı bütünleşme sağlanırsa öz değerini farkına varır toplumsal yapıya yeni değerler katabilecek aşamaya ulaşarak büyümeye ve gelişmeye ev sahipliği yapmış olur. İnsanlar yaşamalarını sürdürebilmek için mekanlara gereksinim duyarlar. Mekanlar farkında olmasak dahi bir izlenim oluşturmaktadır. Duyularımız yoluyla beyni harekete geçiren içinde bulunduğumuz mekanda vurgulanmak istenen geçmiş olan tarihi bir yapı mı? Yoksa yeniden inşa edilecek bir kütle mi? Sorusu sorularak ilk adım atılmaktadır.

Bu mekanlar, bizleri etkilemeli tasarlanmalı ve tasarlanana gerçekleştirme potansiyelini uyarmalıdır. İnsana bu deneyimleri yaşatan kimlik "*mekânsal çevre dir*". Mekânsal çevre kavramı, bir alanın fiziksel ve doğal özellikleri ile insan faaliyetlerinin bu alan üzerindeki etkilerini içeren geniş bir anlam taşımaktadır (Velioglu, 2013). Mekânsal çevre, hem doğal unsurları hem de insan yapımı yapıları kapsayarak belirli unsurların bir araya gelerek oluşturduğu dinamik sistemi ifade etmektedir. Mevcut yapının işlevsel özelliklerinin yanı sıra, yapıya eklenecek yeni bir ek yer

alıyorsa, henüz varlığı ortaya çıkmamış bu yapının uygunluğu detaylıca analiz edilmeli ve mekanın geçmişi hakkında olabildiğince bilgi toplanmalıdır. Yeniden işlevlendirilecek yapının; topografyası, yapısal özellikleri, çevresel özellikleri, iç mekan düzenlemelerinde; renk akustik, dokusu, kullanılan malzemesi geçmişi ve bugünkü hikayesi ile etkileşim halinde olarak kullanıcıyı anlamsal yolculuklara çıkarmalıdır. Endüstri yapıları hizmet ettikleri dönemin ihtiyaçlarına cevap vermiş olsa da değişen ve dönüşen koşullar nedeniyle kullanılmaz bir hal alarak atıl halde kalmışlardır. (Ayvaz ve Halaç 2022) Atıl bir halde kalan bu yapılar kentleşmesinin hızla ilerlemesi kentte çürümeye yok olmaya işlevsiz hal almasına sebebiyet vermektedir. Bu sebeple kentlerde bu atıl yapılar konumsal, işlevsel olarak kentte başka toplumsal ihtiyaçların doğmasına neden olmuştur. Varlığını sürdürülebilmesi için Yeniden İşlevlendirme kavramı ile sürdürülebilirliği sağlanmaktadır. Endüstri mirası, endüstriyel dönemin ve teknolojik ilerlemelerin mirasını yansıtan yapılar ve tesisler olarak tanımlanabilir. Endüstri mirası, sadece teknik ve endüstriyel miras olmanın ötesinde, aynı zamanda kültürel ve tarihi bir değere sahiptir. Bu kavram, genellikle maden ocakları, fabrikalar, demir yolları, su değirmenleri, gazhaneler, mezbaha, baruthane ve diğer endüstriyel alanları içerir. Bu yapılar, insanlığın endüstriyel geçmişini ve teknolojik ilerlemesini yansıtan somut kanıtlar olarak kabul edilir. Aynı zamanda geçmiş nesillerin yaşam tarzını, çalışma koşullarını ve teknolojik ilerlemelerini anlamak için kritik bir kaynak teşkil etmektedir. Endüstri mirası kavramı, endüstriyel devrimle birlikte 18. ve 19. yüzyıllarda ortaya çıkmıştır.

Bu dönemde, buhar gücü, makineleşme ve fabrika sistemleri gibi teknolojik ilerlemelerle birlikte, insanlık endüstriyel faaliyetlerde büyük bir değişim yaşamıştır. Bu yapılar inşa edildikleri dönemde buldukları bölgenin ihtiyacını karşılarken, hızlı gelişen teknolojiyle beraber işlev göremez hale gelmesiyle kullanım dışı kalarak atıl bir hal almış üretim amacını yitiren yapılar endüstri mirası değerlendirilmesi ile koruma altına alınmaya başlamıştır. Günümüzde kentler, tarihî ve kültürel mirasıyla bütünleşen modern yaşamın bir yansıması olarak şekillenmektedir. Bu bağlamda, endüstri mirası yapılar geçmişin izlerini taşıyan ve şehirlerin karakterini belirleyen önemli yapılardır (Kılıç, 2023). Ancak, sanayi devriminden kalma bu yapılar, teknolojik gelişmelere paralel olarak işlevsiz hale gelmiş ve boşa çıkmıştır. Bu durum, endüstri mirası yapıların korunması ve sürdürülebilir bir şekilde kullanılması konusunu gündeme getirmiştir. Endüstri mirası yapıların yeniden işlevlendirilmesi, sadece tarihî bir geçmişi canlandırmakla kalmayıp aynı zamanda şehirlerin kimliklerini güçlendiren bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Bu yapılar, geçmişin izlerini taşıyan *mimari detaylar*, *endüstriyel estetik* ve *teknolojik mirasın sembolik* birer temsilcisi olarak şehir peyzajına zenginlik katarlar. Ancak, bu değerli yapıların korunması ve gelecek nesillere aktarılması, sadece estetik bir mesele değil, aynı zamanda *kentsel sürdürülebilirlik* ve *kültürel kimlik koruma bağlamında* da kritik bir öneme sahiptir.

Yeniden işlevlendirme süreci, endüstri mirası yapılarına yeni bir hayat verme potansiyelini taşır. Bu süreç, sadece yapıları modern ihtiyaçlara uyarlamakla kalmayıp aynı zamanda kamusal alanları zenginleştirme ve toplumsal etkileşimi artırma fırsatı sunar. Kamusal alanlara dönüştürülen endüstri mirası yapılar, şehir sakinlerinin kültür, sanat ve eğlenceyle etkileşim kurabilecekleri dinamik mekanlar haline gelir. Bu, sadece tarih ve kültür meraklıları için değil, aynı zamanda geniş bir toplum kesimi için çekici ve erişilebilir alanlar oluşturmanın bir yoludur. Orijinal işlevini kaybeden bu yapılar, buldukları döneme dair işlevlerini kaybetse bile strüktürel olarak varlıklarını devam ettirebilmektedirler. ***Venedik Tüzüğü'nün 5. Maddesinde " Anıtların korunması her zaman onları herhangi bir yararlı toplumsal amaç için kullanmakla kolaylaştırılabilir. Bunun için bu çeşit bir kullanım arzu edilir, fakat bu nedenle yapının planı ya da süslemeleri değiştirilmemelidir. Ancak bu sınırlar içinde yeni işlevin gerektirdiği değişiklikler tasarlanabilir ve buna izin verilebilir "*** denilerek yeniden kullanımla ilgili temel yaklaşım ana çizgileriyle belirtilmiştir (Ahunbay,2014). Yaşam koşullarının değişmesiyle atıl kalan endüstri mirası yapı yapı örneklerinden Bakırköy Baruthanesidir. İşlevsiz kalan yapıya korumaya yönelik ilk adım İBB tarafından atılmıştır. Yeniden işlevlendirilerek kamusal alana dönüştürülme konseptiyle kent yaşamına kazandırılmıştır. Çalışmanın amacı öncesi ve sonrası dönüşüm sürecinin kent yaşamının beklentilerine karşılık bulup bulmadığı, baruthanenin yeniden işlevlendirilmesiyle bulunduğu bölgeye uygun olup olmadığı değerlendirilecektir. Çalışma kapsamında, kütüphane araştırması, yerinde fotoğraflama, gözlem, çalışan personel ile görüşme, internet araştırması ile atıl durumdan kurtarılarak, endüstriyel miras kimliğine kavuşarak yeniden işlev kazandırılarak başarılı bir çalışma olduğu belirlenmiştir.

2. Endüstri kavramının ortaya çıkışı ve toplumsal etkileri

Endüstri, insanlık tarihinde önemli bir dönüm noktası olan endüstriyel devrimle birlikte hayatımıza giren bir kavramdır.

Endüstri, sadece teknik bir terim değil, aynı zamanda sosyokültürel ve sosyoekonomik dönüşümü simgelemektedir. Endüstri; temel olarak büyük ölçekte mal üretimi ve ticaretini ifade eden bir terimdir. Bu, genellikle özel bir sektörde faaliyet gösteren işletmelerin, fabrikaların ve tesislerin üretim süreçlerini içerir (Saner, 2012). Endüstri tarım ve el sanatlarından farklı olarak, üretimde mekanizasyon, standartlaşma ve büyük ölçekli üretim gibi özelliklere vurgu yapmaktadır. 1760 yılında İngiltere, *Sanayi Devrimi* ve ya *Endüstri Devrimi* ya da diğer

bir adıyla *Birinci Sanayi Devrimi*, kendisinden önce yer alan tarım devrine göre insan gücünden öte, daha fazla zaman ve üretim kazanımı sağlamak makine tabanlı üretim süreçlerine geçiş yaşanmış ve bu durum büyük ölçekli endüstriyel tesislerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Kaygın, Zengin, Toğçuoğlu vd., 2019: 1066). Büyük Britanya da kömürle çalışan buharlı makine örneği ile Endüstri devrimine adım atılmıştır. Buhar gücü, bu dönemdeki endüstriyel faaliyetlerde önemli bir itici güç olmuştur. Sanayi devrimi; ilk girişimini *Manchester, Birleşik Krallık'ta* atmıştır.

Akabinde Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Japonya'ya girişimlerini gerçekleştirerek tüm dünyayı etkisi altına almayı başarmıştır. Sanayi devrimi tarım ve feodal uygarlıktan, sanayi ve kapitalist uygarlığa, bağlamında sanayi ve hizmete geçiş imkanı tanıyan çeşitli aşamalar yer almaktadır (Kılıç, 2023). Bu geçişler teknolojik gelişmelerle birlikte, üretim süreçlerini değiştirmekle kalmamış aynı zamanda uygarlıkların ve ekonomilerin şekillenmesinde etkili olmuştur. Büyük şehirlerdeki endüstriyel merkezler, göç dalgalarını tetikleyerek kırsal alanları boşaltmış ve yeni bir iş gücü dinamiği oluşturmuştur (Kaya ve Yılmaz 2018). Aynı zamanda endüstriyel devrim, ekonomik sistemlerde sermaye birikimini hızlandırmış ve ticaretin uluslararası boyutta genişlemesine katkıda bulunmuştur. Bu bağlamda endüstri mirası yapılarının toplumsal etkilerinin nasıl şekillendiği nasıl ortaya çıktığına bakarsak; Endüstri mirası yapılar, endüstriyel devrim döneminden kalan ve toplumun sanayi mirasını temsil eden önemli yapılar ve alanlardır. Bu yapılar, sadece endüstriyel tarihin fiziksel izlerini değil, aynı zamanda toplumsal, ekonomik ve kültürel etkilerini de yansıtır. Endüstri mirası yapıların toplumsal etkilerine bakıldığında;

Endüstri mirası yapılarının toplumsal etkileri oldukça çeşitlidir ve birçok farklı boyutta kendini göstermektedir:

- **Kültürel kimlik ve Tarih Bilincinin Güçlendirilmesi:** Endüstri mirası yapıları, bir toplumun sanayi geçmişini ve kültürel kimliğini yansıtır. Bu yapılar, yerel halkın tarihini ve kültürel mirasını tanımasına ve anlamasına yardımcı olur. Tarihi bilinç, bu yapılar sayesinde gelecek nesillere aktarılır ve toplumun kültürel devamlılığı sağlanır. (Smith, 2006)
- **Ekonomik Canlanma ve İş Yaratma:** Endüstri mirası yapılarının korunması ve yeniden işlevlendirilmesi, ekonomik canlanmayı teşvik eder (Evans, 2005). Turizm, bu tür yapıların korunması ve ziyaretçilere açılmasıyla gelişir ve yerel ekonomiye katkı sağlar. Ayrıca, bu projeler kapsamında yapılan restorasyon ve dönüşüm çalışmaları, yeni iş imkanları yaratır (Jones, S., & Evans, J. 2012).
- **Eğitim ve Bilimsel Araştırmalar:** Endüstri mirası yapıları, eğitim ve bilimsel araştırmalar için önemli kaynaklar sağlar (Cossons, 2012). Bu yapılar, endüstri tarihi, mimarlık, mühendislik ve sosyal bilimler alanlarında eğitim materyali olarak kullanılabilir. Üniversiteler ve araştırma kurumları, bu yapıların tarihini ve teknolojilerini inceleyerek bilimsel çalışmalara katkı sağlar (Douet, 2012).
- **Sosyal ve Kültürel Etkileşimlerin Artırılması:** Endüstri mirası yapılarının yeniden işlevlendirilmesi, sosyal ve kültürel etkileşimlerin artırılmasına katkı sağlar. Müzeler, kültür merkezleri, sanat galerileri ve topluluk merkezleri gibi yeni kullanım alanları, insanların bir araya gelmesini ve etkileşimde bulunmasını sağlar. Bu durum, toplumsal bağların güçlenmesine ve sosyal sermayenin artmasına yardımcı olur (Grodach, Loukaitou-Sideris 2007).

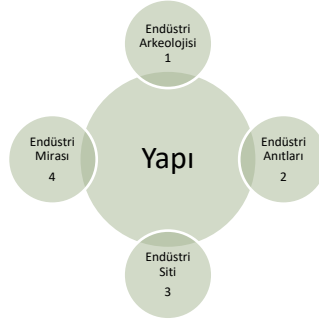
Çevresel sürdürülebilirlik: Endüstri mirası yapılarının korunması ve yeniden kullanılması, çevresel sürdürülebilirliğe de katkıda bulunur. Bu yapıların yeniden işlevlendirilmesi, yeni yapıların inşası yerine mevcut yapıların değerlendirilmesi anlamına gelir ve böylece doğal kaynakların tüketimi azalır. Ayrıca, bu süreçte çevre dostu ve enerji verimli teknolojilerin kullanılması, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılmasına yardımcı olur (Rodwell, 2007).

Endüstri mirası yapılarının korunması ve yeniden işlevlendirilmesi, toplumsal açıdan çok yönlü ve önemli etkiler yaratır. Bu yapılar, kültürel kimliğin ve tarihi bilincin güçlendirilmesine, ekonomik canlanmaya, eğitim ve bilimsel araştırmalara, sosyal ve kültürel etkileşimlerin artırılmasına ve çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlar. Bu nedenle, endüstri mirasının korunması ve değerlendirilmesi, toplumların hem bugünü hem de geleceği için büyük önem taşır. Endüstri mirasının toplumsal etkilerinin tam olarak anlaşılması ve değerlendirilmesi için multidisipliner bir yaklaşım gereklidir. Bu süreçte, tarihçiler, mimarlar, şehir plancıları, ekonomi uzmanları ve sosyal bilimcilerin işbirliği önemlidir. Bu sayede, endüstri mirası yapılarının toplumsal değerleri en iyi şekilde korunabilir ve sürdürülebilir bir şekilde geleceğe taşınabilir.

2.1 ENDÜSTRİ MİRASI KAVRAMI VE ENDÜSTRİ ARKEOLOJİSİ GELİŞİM SÜRECİ

Günümüzde, insanlık geçmişine olan ilgi hiç olmadığı kadar önemli hale gelmiştir. Teknolojinin hızlı ilerlemesiyle birlikte, endüstriyel döneme ait izler giderek kaybolmaktadır. Ancak, bu izleri korumak ve anlamak, kültürel mirasımızı sürdürmek için kritik bir öneme sahiptir. Endüstri arkeolojisi ve endüstri mirası, bu izleri keşfetmek, korumak ve gelecek nesillere aktarmak için önemli araçlar sunar. *Endüstri arkeolojisi*, endüstriyel dönemin yapılarını, makinelerini ve diğer kalıntılarını inceleyen bir disiplindir (Saner, 2012). Bu çalışmalar; fabrikalar, madenler, demiryolları ve diğer endüstriyel tesisler gibi alanlarda gerçekleştirilir. Bu yapıları korumaya yönelik ilk girişim Britanya'da gelişmiştir. İşlevini yitirmiş eski endüstri yapılarını araştırma, ortaya çıkarma kayıt tutma işlevi

endüstri arkeolojisi olarak tanımlanmıştır. Gün yüzüne çıkarılan yapılar ise “*endüstri anıtları*” olarak nitelendirilmektedir. Muhafaza edilen yapının, tek bir endüstri yapısı değil, belirli bir arazide bir araya gelen yapı ve tesislerin tümü yer alıyorsa ve “*endüstri siti*” olarak literatürde belirlenmiştir (Sağlık, 2020).

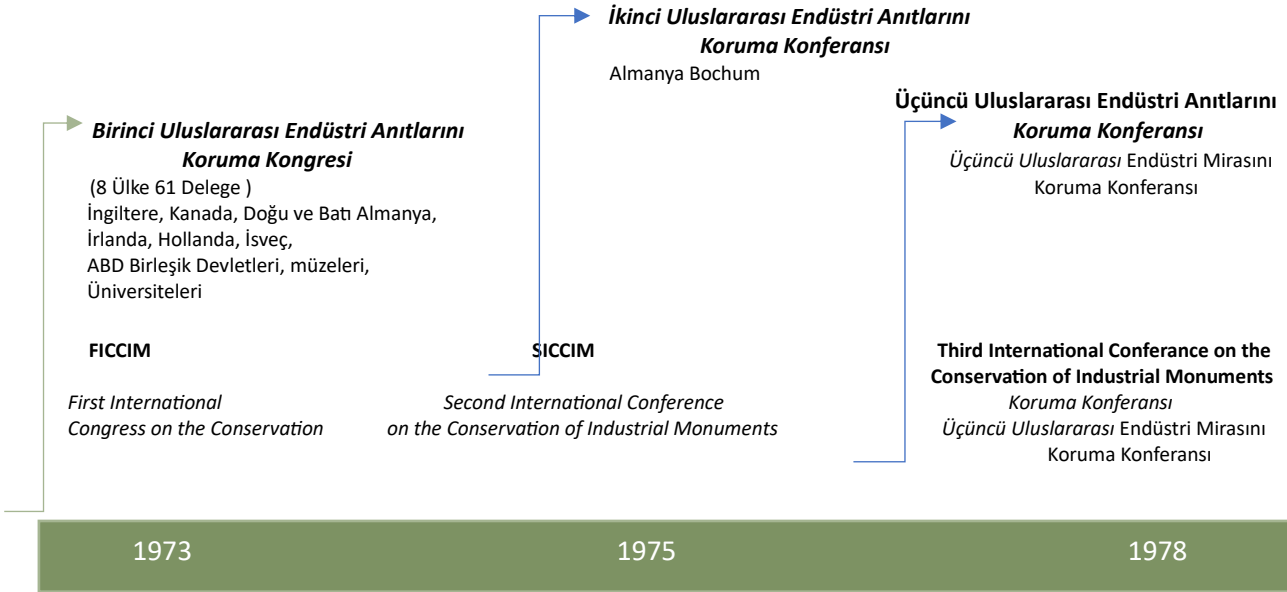


Şekil 1: Koruma altına alınan endüstri yapılarının işlem şeması

İşlevini yitirmiş endüstri yapıları; kolektif bilinçte önemli bir yere sahiptir. Sanayi uygarlığının teknolojik, mimari, sosyal bilimsel değere sahip izleri olarak tanımlanmaktadır. Bulunduğu coğrafyanın tarihsel geçmişinin yok olması korkusuyla korumaya yönelik bulunduğu coğrafya'ya kültürel, ekonomik katkı sağlaması amacıyla çalışmalar yapılarak “*endüstri mirası*” kavramı ortaya çıkmıştır. (Saraylı ve Reyhan, 2022) İngiliz tarihçi ve endüstriyel arkeoloji yazarı “*Barrie Trinder’in* ifadesiyle endüstri yapıları tarihte yenilenen ilk koruma, geliştirme başlangıcı Britanya’da bağımsız kişisel bir tepki olarak başlanmıştır (Saner, 2012). Britanya da gönüllüler ilk önce İngiltere’deki kanalların korunması, onarımı bakımı gerçekleştirilmiş ardından demir yollarını koruma altına ziyaretçilere geçmişi ve bugünü hakkında tanıtımlarda bulunmuşlardır. Koruma yaklaşımı yapıların atıl görünümünün aksine uygarlığın bir değeri olarak tehdit altında olma, yok olma düşüncesi yer almıştır. 1960’larda kanal ve demir yollarını koruma altına alma içeriği büyüyerek *değirmenler, maden ocakları, taş ocakları, demir döküm atölyeleri* gibi kullanım dışı kalmış tesislerin koruma kapsamını da sağlamıştır. (Bulut, 2020) “*Endüstri arkeolojisi*” terimi 20. Yüzyılda ilk defa “*Michael Rix*” tarafından kullanılmıştır. Bu terim, endüstri devriminin yapılarını bulup gün yüzüne çıkarma araştırmalarını tasvir etmekten ileri bir ifadeye sahip olmamaktaydı.

Endüstri yapılarının yok olması tehlikesi kaygısı ile 1950’lerin sonu ve 1960’ların başında Britanya da ki gelişimi ile arkeologların bu yeni tanımı kabullenmesi ile yeni bir başlangıç olmuştur (Saner, 2012) CBA (*Council for British Archaeology*), 1959 yılında ilk defa “*endüstri arkeolojisi*” araştırma komitesini kurmuş. 1960’ların başlangıcında “*endüstri anıtlarını*” konseyin belgeleme sistemi içinde kayıt altına alarak, bu konuda ulusal bir envanterin oluşturulmasına zemin sağlamıştır. *Journal of Industrial Archaeology* 1964 yılında yayınlanmaya başlamıştır. Ardından CBA tarafından ulusal düzeyde belirlenen yerel ve bölgesel olmak üzere endüstri arkeolojisi konferanslarını, 1960’ların sonlarına doğru az bir katılım olsa da uluslararası katılımı sağlayan *Bath* konferansı yer almıştır. İngiliz yazar *Lionel Thomas Caswall Rolt* kanal ve demiryolu koruma öncülerinden 1973 yılında *Association for Industrial Archaeology* kurularak derneğin başkanlığına atanmıştır. Bütün bu aşamalar kullanılmaz hale gelen endüstri yapılarının korunmasına ve yeniden işlevlendirilerek kullanımına yönelik çalışmalar Britanya’daki profesyonelleşme adımları olarak atılmıştır.

Atıl halde kalmış bu endüstri yapıları, bireysel karşıtıktan çıkıp profesyonelleşme yolunda yukarıda bahsedilen kurumların biçimlenişinin, yer alan dergilerin faaliyetlerinin yanında bu bağlamda yer alan koruma çalışmalarının da önemli bir yer almıştır. İngiltere de yer alan *Ironbridge Gorge* önemli bir konuma sahip olmakla birlikte endüstrinin başlangıç yeri olarak kabul görmektedir. Endüstri devriminin ses getiren ögesi olarak adlandırılan *Ironbridge* endüstri arkeolojisi araştırmalarının merkezinde yer alarak burada kurulan müze ve vakıf da bu konudaki çalışmaların merkezi halen gelmiştir. Bu bağlamda eski endüstri yapıtlarının korunmasına yönelik uluslararası boyut kazanma süreci, İngiltere’de endüstri arkeolojisi konusunda uzmanlığa sahip olan 1971, 1983 dönemlerinde *Ironbridge Gorge Museum* yöneticiliğini gerçekleştiren Neil Cosson’un tavsiyesi doğrultusunda 1973 döneminde çeşitli kongrelerin, kurumlarla bir araya gelerek uluslararası boyut kazanması aşağıdaki şekil 2’de gösterilmektedir.



Şekil:2 Endüstri yapılarının uluslararası boyut kazanması şeması

3. Gereç ve Yöntemler

Endüstri mirası olan baruthaneler zamanla atıl ve kullanılmaz hale gelmesiyle bir mirasın yok olmaması için, yeniden işlev kazandırılarak kamusal alana dönüştürülen Baruthane-i Amire çalışmasının materyalini kapsamaktadır. Bu makalede, Baruthane-i Amire'nin tarihçesi ve işlevi incelenecek, tesisin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kullanımı ve daha sonra öncesi sonrası olarak yapının geçirdiği dönüşüm açıklanacaktır. Kamusal alan olarak kazandırılan yapı kentli yaşamının beklentilerinin yeni işlevi ile kazandırılarak uygun işlev olup olmadığı değerlendirilecektir. Çalışma esnasında, kütüphane kaynakları, belgeler, akademik çalışmalar, yerinde inceleme, gözlem, çalışan personel ile birebir görüşme sonucu mekanın fotoğraflanması ile bu çalışma yürütülmüştür.

Bu araştırma doğrultusunda endüstri mirasımız olan yapının bölgeye kazandırılması kamusal alan anlamında hedefe ulaşıp ulaşılmadığı değerlendirilecektir. Yapılan araştırma da Baruthane- i Amire'nin endüstri mirası kimliği ile harap olmuş orijinalliği daha önceki işlevde bozulmuş bugünkü işlevinde ise orijinal özelliğine kavuşturularak yok olma tehlikesinden kurtulmuş bölgenin önemli bir kullanılabilen geçmişin ve şimdinin yaşatıldığı topluma hizmet eden faydalı bir yapısı olmuştur. Böylece Baruthane-i Amire'nin kent hafızasındaki konumu korunarak dönüşümde başarı elde edilmiştir.

4. Yeniden İşlevlendirme Kavramı

Yeniden işlevlendirme, tarihî binaların veya alanların orijinal işlevlerini kaybettikten sonra yeni amaçlarla kullanılmaları anlamına gelmektedir. En belirgin değişim yapının işlevinde görülür. Fakat binanın yapısı, sirkülasyon rotaları, yönelimi gibi başka niteliklerine de farklı değişimler söz konusudur (Brooker ve Stone 2012). Yapıda mekânsal düzenin yeniden kurgulanması gibi müdahalelerde olabilir Bazı alanlar yıkılabilirken, binaya yeni eklemeler de yapılması uygun görülebilir (Güney, 2020). ABD Birleşik Devletleri bu işleme uyarlamalı yeniden kullanım diye nitelendirirken, farklı ülkelerde *adaptasyon* ve *yeniden işlevlendirme* başlıkları yer almaktadır. Tarihi yapılar yer algısına sahiplerdir çünkü yapının bir geçmişi vardır. Yerin tarihi, bağlamsal özellikleri, mevcut alanın özellikleri, iklimi gibi öğelerin değerlendirilip yeniden kullanımda geçmiş, gelecek ve şimdi arasında somut bir bağ kurarak zengin bir deneyim sunmaktadır (Larkham, 2015).

Bu kavram, son yüzyılda tarihî yapıların korunması ve kullanılabilirliğinin artırılması için önemli bir strateji olarak ortaya çıkmıştır. Yeniden işlevlendirme, sadece tarihî dokunun korunmasına katkıda bulunmakla kalmaz, aynı zamanda ekonomik, sosyal ve kültürel açılarından da topluma bir dizi fayda sağlamaktadır. (Tyler, 2015). Yeniden işlevlendirme kavramı, ortaya çıkışı ve topluma getirdiği katkılar üzerine bakıldığında

- **Kültürel Mirasın Korunması:** Yeniden işlevlendirme, tarihî binaların korunmasını ve kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılmasını sağlar. Bu sayede, geçmişin hatırlanması ve anlaşılması kolaylaşır
- **Ekonomik Kalkınmaya Katkı:** Yeniden işlevlendirme, atıl durumdaki yapıların ekonomik olarak yeniden canlandırılmasını sağlar. Bu, yeni iş ve yatırım olanakları yaratarak ekonomik kalkınmaya katkı sağlar
- **Toplumsal Canlılık ve Aktivite:** Yeniden işlevlendirilen tarihî yapılar, genellikle toplumsal etkinliklerin ve kültürel faaliyetlerin merkezi haline gelir. Bu, toplumsal bağları güçlendirir ve kentsel canlılığı artırır

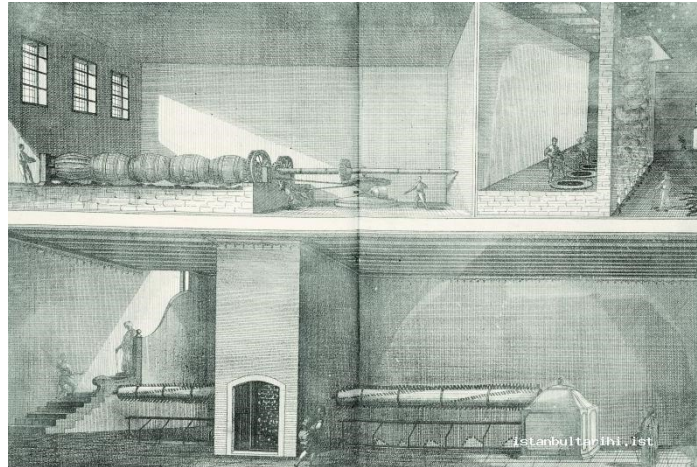
- **Sürdürülebilir Kentsel Gelişim:** Yeniden işlevlendirme, mevcut yapı stokunu değerlendirerek yeni yapıların inşasını önler ve böylece sürdürülebilir kentsel gelişimi teşvik eder

Yeniden işlevlendirme yaklaşımı, tarihi değere sahip yapıların korunması ve kullanılabilirliğinin artırılması için bir çözüm olarak geliştirilmiştir.

5. Baruthane-i Amire Kuruluşu ve Tarihsel Gelişim Süreci

Barut, insanlık tarihinde önemli bir dönüm noktası olan silahlanma gücünün ve savaş teknolojilerinin evriminde belirleyici bir rol oynamıştır. Bu maddenin buluşu, silahların ve patlayıcıların gelişmesine ve modern savaşın doğmasına neden olmuştur. Barut, silahlanma ve ateşleme amacıyla merminin atılmasıyla patlayıcı katı maddeye verilen bir patlayıcı türüdür. Kimyasal olarak, genellikle *potasyum nitrat (KNO₃)* kömür ve kükürt karışımından oluşur. Bu karışımın doğru oranlarda işlenmesi, patlayıcı gücü meydana getirir. Barut'un keşfi ve kullanımı Çine dayanmaktadır. Çinli alkimistler patlayıcı özellikleri olan karışımı keşfederek savaşlarda ateşli silahların icadında başrolde yer almışlardır (**Gölen, 2006**). Barutun keşfedilmesiyle silah teknolojisinde önemli bir başlangıç olmuştur. Asya kıtası'na, yayıldıktan sonra Avrupa'ya yayıldığı görülmektedir. Moğollar, Türkler ve Araplar tarafından Batıya doğru ilerlemiştir. 14. yüzyılın ikinci çeyreğinden sonra Avrupa'da kullanıma geçmiştir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşuyla balkan devletleriyle girdiği mücadele sonucu bu devletlerin ateşli silahlar kullandığını görerek kendi ordusunda da istihdamı sağlamıştır. Osmanlı devleti'nin bu gelişmişliği çağdaş diğer İslam devletlerinden öne geçmesine neden olmuştur. Osmanlı Devleti'nin ilk defa ateşli silah donanmaları 1. Kosova Savaşı'nda top kullandıkları kayıtlarda görülmektedir.

Varna savaşından sonra tüfek kuşanmışlardır. Türk topçuluğu kendini geliştirerek çağdaşları içinde önemli bir yere sahip olmuştur. II. Murat döneminde ateşli silahların kullanımı artmış Osmanlı Devleti dar zamanda kendini geliştirerek büyük başarılar toplayarak 1453'te İstanbul'u feth ederek büyük bir başarı elde etmiştir. Osmanlıları İslam Dünyasında önder konumuna yükselmesi, İran ve Memlûklüler ile gerçekleşen mücadelelerde başarılı olması ateşli silahların aktif bir şekilde kullanılmasıyla kazanılmıştır. (kitap dergi) Osmanlı Devleti askeri teknoloji de gelişmişliği kadar barut üretiminde de çağdaş ülke devletleriyle aynı seviyeye gelmiştir. Bazı Avrupa Devletlerinden daha ileri seviyede idi (Güney, 2020). 1588 yılında Osmanlı Devleti Fransız, İngiliz ve İspanyollarla aynı kaliteye sahipti barut üretiminde. Osmanlı baruthanelerinde barut üretiminin ileri safhası olan "*ince barut*" kolaylıkla üretilabiliyordu. Osmanlı Devleti'nin önemli rakiplerinden biri olan Venediklilerden dahi ileri durumdaydılar. 14. Yüzyılda Uzakdoğu'daki Müslüman ülkelerin ve Habeşistan'da farklı silahlı donanmanın Osmanlı'nın bölgeye yönlendirdiği askeri personel ve teknik yardımıyla ateşli silahların yaygınlaşmasında öncülüğü olmuştur.



Şekil : 3 Barut üretimini gösteren gravür, 1798 Mahmud Raif (Url-1)

Baruthane, barutların üretilip depolanmasını sağlayan alana verilen addır. Bu baruthaneler hükümetin ithal barut alımından özgür kılmasını sağladığından, ateşli silahların önem kazanmasıyla devletlerin önem verdiği tesisler haline gelmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin her bölgesinde askeri bir fabrika görmek mümkündür. Barut üretimi içinde İstanbul'un dışında barut üretim tesisleri bulunmaktaydı bunlar; Gelibolu Baruthanesi, Bağdat Baruthanesi, Budin Baruthanesi, İzmir Baruthanesi, Mısır Baruthanesi, Temeşvar Baruthanesi, Bor Baruthanesi gibi çeşitli yerleşim alanlarında barut üretim tesisleri bulunmaktadır. En mühim üretim tesisleri İstanbul'da yer almaktaydı, Atmeydanı Baruthanesi, Kağıthane Baruthanesi, Okmeydanı Baruthanesi ve Şehremini Baruthanesini inşa ederek devletin barut ihtiyacına cevap verilmiştir.

Atmeydanı Baruthanesi İstanbul'un fetih ediliş Bizans'tan alındıktan sonra, İstanbul'da ilk kurulan baruthane olmuştur. Atmeydanı gölgesinde Güngörmez Tekkesi yanında Güngörmez Klisesi adlı eski bir Bizans inşası olan yapı baruthane olarak hizmet vermiştir. Fakat barut'un üretilip üretilmediği veya başka alanlarda üretilmiş barutun depolanıp depolanmadığı kesin olmamaktadır (Gölen, 2006).1489-1490 tarihinde yaşanan şiddetli kasırga sonucunda baruthaneye yıldırım düşerek yangın çıkması sonucu bina yok olarak birçok insan can kaybı yaşayarak civardaki dört mahallede harabiyete uğramıştır. Hüseyin Ayvansarayi, Hadikatü'l cevami adlı eserinin ikinci cildinde yer alan baruthanenin parçaları Kabataş Camii bölgesine düştüğü için yer alan bu camiye Kabataş adının verildiği nakledilmektedir. Yeniden inşası gerçekleştirilen bu baruthanenin 1750'lerin başında ayda 150 kantar (8ton 461 kg) barut üretimi gerçekleşmekteydi. Baruthane zamanla şehirleşmenin gelişmesiyle kapatılmasına karar verilmiştir.

Kağıthane Baruthanesi: Sultan II.Bayezid tarafından 1490 yıllarında ahşap olarak yapılmasına karar verilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman tarafından kagir yapı olarak yeniden inşa ettirilip yapının üzeri kurşun ile kaplatılmıştır. Baruthanenin değirmenlerinin su ihtiyacı yakınlardaki dereden gelen su ile sağlanılmaktaydı. Diğer baruthanelerde yaşandığı gibi sıklıkla tamir ve yenileme çalışmalarına uğramaktaydı. 1570'te kayıtlarda baruthanenin yeniden inşa edildiği görülmektedir. Yenilemeden sonra baruthanede ayda 300 kantar (16 ton 922 kg) barut üretimi sağlanmıştır. Değirmenin çarkları, kağıthane deresi üzerinde yer alan dolaplar aracılığıyla döndürülmekteydi. Şubat 1638 yılında 20 kantar (1ton 128 kg) barutun ateşlenmesiyle oluşan patlama sonucu baruthanenin çatısı uçmuştur.

Okmeydanı Baruthanesi: Okmeydanı Baruthanesine dair yeterli kaynak yoktur. Baruthanenin kuruluşu 18 Şubat 1578'de gerçekleşmiştir. Yeniçeri ağasına gönderilen emir mektubu ile Topçu Ocağı bölükbaşlarından Mustafa'ya yeniçeri odalarının yer aldığı Okmeydanı'nda baruthane inşası için emir verilmiştir. Verilen emre göre yılda 1,5 kantar (84,5)kg barut üretimi istenilmiştir. Baruthane 17 faaliyet gösterdikten sonra 20 Ocak 1595'te ikinci vakti patlama sonucu yangın çıkarak çalışanlardan hayatını kaybedenler olmuştur

Şehremini Baruthanesi: Avcı Sultan Mehmed döneminde, Gelibolu, Selanik ve İzmir Baruthaneleri'nin barut ihtiyacını karşılayamaması üzerine *Şehremaneti Çarşısı* yakınlarında 1089-1678 baruthane inşa edilmiştir. Baruthane Cebeci Ocağı'na bağlı olmasıyla 344 nefer görevde yer almaktaydı yıllık 3.000 kantar barut üretimi gerçekleştiriliyordu (Gölen, 2006). Baruthane hayvan gücüyle işletilmesi sağlanıyordu 92 tane hayvan istihdamı sağlanmıştır. Hammadde üretiminde %80 güherçile, %10 kükürt, %10 kömür ile barut üretimi sağlanıyordu. 10 Ekim 1698 tarihinde çarkların çok fazla ısınması nedeniyle 310 kantar barutun ateş alması sonucu yangın çıkmıştır. Patlama sonucu çevreye epey zarar vermiştir. Ördek *Kasap*, *Müneccim Sadi*, *Deniz Abdal* ve *Sarraç Doğan* mahallerinde 425 ev yıkılmıştır. *Fatih camisi'nin* camıları kırılmış, patlamanın etkisi ile *Edirne Kapı* ve *Silivri Kapı* bölgelerinde patlamanın şiddeti hissedilmiş. Baruthanedeki kazadan sonra baruthaneyi Bakırköy'e taşımışlardır.

Baruthane-i Amire: Devletin resmi kaynaklarında Baruthane-i Amire olarak yer almaktadır. 18. Yüz yıl öncelerinde baruthanelerin uzun süreli üretim yapamamasından bu isim kurumu nitelemek için değil padişaha aidiyetini göstermek için tabir edilmiştir. Baruthane- i Amire tabiri Bakırköy de yer alan baruthane için kullanılmıştır. Yazılı kaynaklarda sadece Baruthane-i Amire tabiri ile değil, İstanbul Baruthanesi tabiri yer almaktadır. Yazılı kaynaklarda Baruthane-i Amire, Asitane-i Saadet Baruthanesi tabirine yer verilmiştir. Bazı yazılı kaynaklarda sadece Asitane-i Saadet ya da İstanbul Baruthanesi ifadeleri yer almaktadır. (Gölen, 2006) Osmanlı Devleti'nin barut ihtiyacının düşük bir oranla devamı sağlanan yıllarda kurumsallaşmamış Baruthane-i Amire'nin somut varlığı henüz gerçekleşmemiştir. Önceleri bu nitelemeler barut üretimini sağlayan karhaneleri belirtmek amaçlı kullanılmaktaydı. Barut üretilmesi ve dağıtımının sağlanması Cebeci Ocağı görevlendirilmiştir. Osmanlı'nın topraklarının büyümesi ve denizaşırı seferler barut ihtiyacının büyük ölçüde artmasına neden olmuştur. Cebesi Ocağı üretimden çekilerek Barut üretimi komple Baruthane-i Amire'de sağlanmıştır. Cebeci Ocağının üretimden çekilmesiyle Baruthane-i Amire kimliğine ve kurumsallığına kavuşmuştur. 10 Ekim 1698 yılında Şehremini Baruthanesi'nde çarkların aşırı ısınmasında sonucu çıkan yangında Baruthanenin tahrip olması yeni bir baruthanenin inşası söz konusu olmuştur. Eski baruthanenin çevreyi tahribata uğratması sonucu şehir dışında inşa edilmesine karar verilmiştir. İlk önce Kağıthane'deki eski baruthanenin tamir edilmesi karar verilmiş daha sonra bölgedeki köy ve çiftliklerin merası olması, oluşacak bir patlama sonucu tahribata yol açmamak için bu fikirden geri dönmüştür. İnşa edilecek yeni baruthanenin çevresi yerleşim alanı olmayan Yedikule bölgesinde Marmara Denizine yakın İskender Çelebi Bahçesi adlı yerde inşa edilmesi uygun görülmüştür. Bu bölge seçilirken kenarında küçük bir derenin yer alması baruthanenin su ihtiyacını giderebilmesi ve mühimmat, diğer ürünlerin denizaşırı temin edilmesinde kolaylık sağlaması önemsenmiştir. Baruthane'nin inşası için önemli olan coğrafi konum belirlendikten sonra 27 Eylül 1698 tarihinde, Sadaret-i Uzman kaymakamı, defterdar vekiline, kadıya, bostancı başına ve mimarbaşına iletilen hüküm ile çalışmaların başlatılması emri verilmiştir.



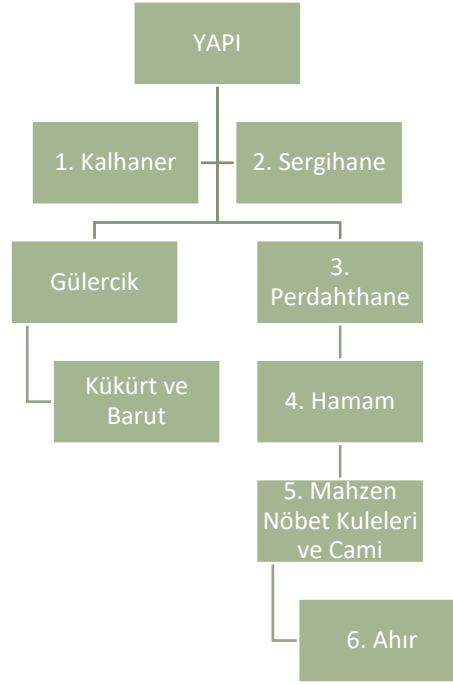
Şekil: 4 Bakırköy ve çevresi haritası ölçek (1:25000) (URL-2)

Yeni baruthanenin nelere ihtiyacı olduğu keşfi yapılması istenerek baruthanenin 2.809.502 akçe tutacağı tespit edilmiştir. Birinci keşifte bazı eksikliklerin yer alması farkına varılarak bina nazırı olarak görevlendirilen Mahmut Çavuş'tan yeni bir maliyet çalışması talep edilmiştir. İkinci keşifteki maliyet 2.906.841 akçe hesaplanmıştır. İkinci keşif, birinci keşiften 97.339 akçe fazla olmasından dolayı kış mevsiminin gelmesi gerekmesiyle yapının çalışmalarının ara verilmesi kararı alınmıştır. Bu süreçte Mahmud Çavuş'a gerekli çarkları, keresteleri, inşaat malzemeleri tedariki başlatılmıştır. Başlangıç olarak baruthanenin inşasının gerçekleştirileceği yerin detaylı bir şekilde kroki çalışması istenilmiştir (Gölen, 2006). Yapının inşa edilecek alanın yüz ölçümü, çevresindeki arazilerin kime ait olduğu civarda herhangi bir yapının olup olmadığı çalışmalarının yapılması uygun görülmüştür. Tekrardan çıkan farklılıklar neticesinde 28 Mayıs 1699'dan ihtimam ile keşif ü defter olunmak için yeniden çalışma kapsamında rikab kaymakamına emir verilmiştir. Mayıs 1700'de Mimarbaşı Hüseyin Ağa yeni bir keşif gerçekleştirerek maliyet çalışmalarında farklılık olmuştur. Maliyette 2.895.70 akçe dir Bu maliyet çalışmasından da önemli olan; su yolları, bostan kuyusu dolabı tamiri bazı önemli öğeler unutulmuş, Mimarbaşı Hüseyin Ağa aynı ay içerisinde keşif bir daha gerçekleştirerek 3.110.492 akçe tutacağını tespit etmiştir. Bu son çalışmadan sonra mutabık kalınarak baruthanenin inşasıyla ilgili keşif çalışmaları son bulmuştur. Yapının inşasının bitim tarihine dair kesin bir bilgi yer almamaktadır. 1700 yaz ayında inşatına başlanıp kışın çalışmalara ara verip, 1701 yazına kadar devam edildiği tahmin edilmektedir. Kasım 1701'de Baruthane-i Amire barut üretimini resmi olarak gerçekleştirmiştir. 24 Ağustos 1707'de büyük bir patlama gerçekleşerek Baruthane-i Amire'nin bütün yapıları yıkılmıştır.

Ağustos 1725 yılında yeniden bir yangın çıkarak büyük tahribata uğramış, yapının duvarları yıkılmış çark ve çark karhaneleri yangından yanmıştır. Eylül 1725 tarihinde Marmara Adası naibi ve subaşısına İstanbul'dan taş ustaları görevlendirilerek yeniden yapılacak 18 çark ve her çarka 12' şer havan ile beraber 216 mermer havan yapımında görev verilmiştir. Baruthane-i Amire'nin bir an önce faaliyete geçmesi emri verilmiştir (Gölen, 2006). Eylül 1725 tarihinde çalışmalar başlatılarak mermer çıkarma işlemleri tamamlanarak çıkarılan mermerler havan haline getirilerek 12 Mart 1726'da kullanıma hazır hale getirilmiştir. Baruthanenin yıkılan duvarlarının onarımı için ihtiyaç olan taş ve kereste yıkılmış olan Davud Paşa Sarayı'nın enkazından temin edilmiştir. Yaklaşık tamiratı 1 yıl sürmüş 20 Eylül 1726'da bitirilmiştir. Bu yapıda tekrardan barut üretimi gerçekleştirilmiştir. Baruthane de 1765, 1785, 1788, 1789, 1791, 1793, 1806, 1835 tarihlerinde sürekli büyük ve küçük ölçekli tadilatlar yer verilmiştir.

5.1 BARUTHANE-İ AMİRE YAPI BÖLÜMLERİ ŞEMASI

Üretilecek barutun hammaddeleri işlenmeden önce baruthaneye getirilerek çeşitli işlemlerden geçmektedirler. Bu işlemler en önemli bölümleri olan kalhanelerdir.



Şekil: 5 Osmanlı Dönemine ait Yapı Bölümleri Şeması

Bu üç şemadan sonra üretimi gerçekleştirilen barutun kurutulup, kullanıma hazır hale getirdiği alanlara ise *sergihane*, *perdahthane* direkt üretimde kullanılan kısımlardır. (Gölen, 2006) Ana binaya ek olarak tasarlanan diğer bölümler; *Hamam*, *mahzen*, *ahır*, *samanlık*, *nöbet kuleleri*, *cami*, *müştemilat* Baruthane-i Amire'nin yapı kompleksi içinde tasarlanmıştır. Yapının malzemesi olarak, bakır, demir, doğal taş, kireç, horasan harcı, lökün, kereste çivi gibi malzemeler kullanılmıştır.

1. Kalhaneler

Osmanlı Devleti'nin ham maddeleri işleyerek mamul hale getirdiği tesislerdir

Güherçile: Potasyum Nitrat formülü Simgesi (KNO_3) olan *postasyum bileşiği*

Kükürt Kalhanesi: Kükürt saf haline getirme işlemi uygulanır. Kükürt simgesi (**S**) atom numarası **16** olan yalın ametal katı elementten oluşur

Barut Kalhanesi: Barut Kalhanesinde diğer kalhanelerde işlem görerek saf hale getirilen hammaddelerin karıştırılarak barut üretimi gerçekleştirilmesi

2. **Sergihane:** ufalanan nemli barutların kurutulmasının sağlandığı alan.
3. **Perdahthane:** Barutun parlaklık verilip şekillendirildiği alan.
4. **Hamam:** Baruthanede çalışma esnasında yoğun bir kirliliğin oluşması nedeniyle personel için müstakil hamam yer almaktadır.
5. **Mahzen, Nöbet Kuleleri, Cami:** Mahzen; üretilen barutun cebehaneye teslim edilmesine kadar muhafaza edilen alan. Nöbet Kuleleri; Baruthanenin güvenliğini sağlamak amacıyla bekçilerin nöbetleştiği alanlardır. Cami; ibadet edilen alan. Yapıdaki camii büyüklüğüne ait bir bilgi bulunmamıştır.
6. **Ahır:** Hayvan sayısının 40 ve 90 aralığında değişmektedir. Hayvanların istihdamının sağlandığı alandır.
6. **Baruthane- i Amire Tarihsel Araştırmalar ve Yeniden İşlevlendirme Süreci**

Bakırköy baruthanesi İstanbul ilinin Avrupa Yakası'nda konumlanan Ataköy sahil şeridinde yer alan önemli endüstri mirası yapılarımızdandır. İstanbul'un merkezi yerleşim yerinde olan bu yapı kamusal alan olarak kazandırılmak istenmektedir. Osmanlı'nın barut ihtiyacını karşılamak için inşa edilmiştir.

Baruthane- i Amire olarak bilinen yapı, Bakırköy Zeytinlik, 564 Ada 160 Parsel üzerinde konumlandırılmış yapı Osmanlı döneminde patlamalara rağmen varlığını sürdüren yapı, Cumhuriyet döneminde konumlandırıldığı arazi Askeri Fabrikalar İdaresine geçmiştir. Daha sonra Makine veya Kimya Endüstrisi Kurumuna devri gerçekleştirilmiştir. Tesislerin kullanılamaz hale gelmesi 1955 yılında Türkiye Emlak ve Kredi Bankasına satış işlemi yapılmıştır. Bugünkü Ataköy'ün bir bölümü baruthane üzerine inşa edilmiştir. 1957 yılında Baruthane arazisi üzerine Ataköy blokları inşa edilmeye başlanmıştır. Bakırköy sahiline dolgu işlemi yapılarak sahil yolunun kazandırılması Baruthane arazisinin ikiye bölünmesine neden olmuştur. (İBB Miras, 2024) 1972 senesinde bölgenin ihtiyaçlarının değişmesinin üzerine Ataköy Turistik Tesisleri tarafından işletilerek sonraki dönemlerde

farklı işlevler için kullanılan Endüstri Mirası yapı 2018 yılında İBB' ye kiralanarak Yeniden işlev kazandırılarak, "Baruthane" adıyla kamusal bir yaşam alanına dönüştürülmüştür.



a) Baruthane dönüşüm öncesi



b) Baruthane dönüşüm öncesi



c) Baruthane dönüşüm öncesi

Foto 1. İşlevini kaybeden Baruthane-i Amire'nin dönüşüm süreci (İBB 2024 Kişisel Arşiv)

1972 yılında Ataköy Turistik Tesisleri olarak işletilen bu kıymetli yapı tarihi dokusuna zarar verilerek, iç mekan duvarlarında dönemine uygun olmayan tarihi doku örtülerek hazır sıva kullanılmıştır. Barut üretimi yapılan mahal de, zemini beton ile kaplayarak ahşap döşeme sistemi kaybolmuştur.



d) Baruthane dönüşüm öncesi



e) Baruthane dönüşüm öncesi



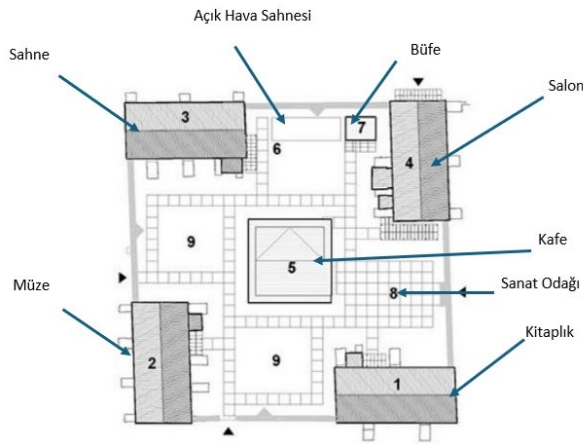
f) Baruthane dönüşüm öncesi

İç mekan duvarlarında dönemine uygun olmayan hazır sıva kullanılarak, rutubetlenme sonucu oksitlendiği görülmektedir. Mekanları alçıpan ile bölerek dönemini yansıtmayan bir görüntü sağlamıştır. Barut üretimi yapılan mahal de, zemini beton ile kaplayarak ahşap döşeme sistemi kaybolmuştur. Yoğun bir şekilde rutubete maruz kalmasından dolayı sıvalarda dökülme ve yeşillenme mevcuttur.



Şekil: 6 Baruthane-i Amire Vaziyet Planı (URL- 3)

Baruthane, dikdörtgen planlı bir yapı olarak tasarlanmıştır. III. Selim tarafından 1792 yılında yılında seyir ve dinlenme köşkü amacı ile yapılan ve Hünkar Köşkü Bakırköy Baruthanesinden şimdiye ulaşan endüstri mirası yapılarındandır. 324 yaşındaki bu Endüstri Mirası yapısı Restorasyon projesi dahilinde dört adet yapının çevrelediği avlunun merkezine estetik, fonksiyonellik katan pavilyon önerisi getirilmiştir.



Şekil: 7 Baruthane-i Amire yerleşim diyagramı (Url- 4)

Pavilyonun amacı, otopark, millet bahçesi, tarafından avluya ulaşan kullanıcıların merak duygusunu uyandırarak dikkat çekilmek hedeflenmiştir. Endüstri mirası olarak kazandırılan bu yapı pavilyon aracılığı ile mekanın odak noktası olarak belirlenmiştir. Pavilyon aracılığı ile yeniden işlev kazandırılan tarihi yapılara dağılımı sağlamaktadır. Bu odak noktasında ahşap ve çeliğin birleşiminden oluşan pavilyon rampa aracılığı ile çatıya ulaşımı sağlamaktadır. Bu çatı üzerinden Hünkar Köşkü ve Marmara denizi izlenilebilmektedir. Pavilyon aracılığıyla mekanın bağlamsal ilişkisini de kuvvetlendirmektedir. Kafe olarak hizmet veren merkez noktası, farklı açık, yarı açık ve kapalı mekan kullanımlarına olanak sağlaması değişken mevsim koşulların da kullanılabilme imkanı sağlamaktadır. Pavilyonun etrafında düzenlenen yürüyüş yolları avlunun bölümlere ayrılmasına, avlunun etrafında konumlandırılan yapıların giriş ve çıkışlarını bir birine bağlayan sirkülasyon ağı sağlamaktadır.

1 Numaralı Yapı Kitaplık

Bina Girişi

Kitaplık giriş alanına çelik sütürlük ve cam ile ek yapılarak bekleme alanı oluşturulmuştur.



a) Kütüphane Giriş

Foto 1. İşlevini yitiren Baruthane-i Amire'nin dönüşüm sonrası (a-e) 2024

Zemin Kat

Yerleşkenin güneydoğu bölgesinde konumlandırılan 1 numaralı yapı, kütüphane olarak işlev kazandırılmıştır. Atıl halde kalan bu orijinal taş duvarları, kemerli pencereleri gibi yapı elemanları titizlikle restore edilmiş, tarihi kimliğinin estetik değerinin estetik kimliğinin muhafaza edilerek kullanıcılara geçmiş izleri hissettirilmektedir. Yapının zemini, katı ortak çalışma mahali olarak kullanılmaktadır. Köprü ile birbirine çelik sütrüktür ögesi ile asma kat çıkılarak ek mekan ihtiyacı giderilmiştir. Çelik sütrüktür iç mekanda ahşap latalarla sıcak bir iç mekan atmosferi oluşturmuştur.



a) Baruthane Dönüşüm Sonrası



b) Baruthane Dönüşüm Sonrası



c) Baruthane Dönüşüm Sonrası



d) Baruthane Dönüşüm Sonrası



e) Baruthane Dönüşüm Sonrası

Foto 2. İşlevini yitiren Baruthane-i Amire'nin Kitaplık zemin kat dönüşüm sonrası (a-e) 2024

Asma Kat

Asma katta fonksiyonel olarak düzenlenmiştir. Koridor yönü kütüphane olarak değerlendirilirken Merdiven yönündeki alan sunum yapma video izleme alanı olarak tasarlanırken, ders çalışma, kitap okuma alanları kullanıcılara sunulmuştur.



Foto 3. Dönüşüm sonrası Baruthane-i Amire'nin kitaplık asma kat dönüşüm sonrası (f-h) 2024

2 Numaralı Yapı

Yapının güneybatı köşesinde 2 numaralı yapı sergi alanı olarak bırakılmış diğer yapılardan farklı olarak, barut üretimi yapıldığı dönemin ahşap döşemesi üzerindeki beton temizlenerek özgün hali muhafaza edilmiş, ahşap döşeme olarak bırakılmış kullanıcıya geçmiş ve gelecek arasında bir deneyim yaşamasına olanak tanılmıştır. Bu ahşap döşeme 32 adet taşıyıcı ayakların üzerine kurulmuştur. f)'deki resimde iç mekandaki doğal taş üzerine uygulanan sıva temizleme çalışması yapılırken altından çıkan barut üretiminde çalışan personelin yazdığı sözler şu şekildedir; "Bizler kurtulduk Allah sizleri de kurtara". Bu alanda da çelik sütrüktür ile ahşabı kullanarak asma kat oluşturularak çalışma alanı oluşturulmuştur.

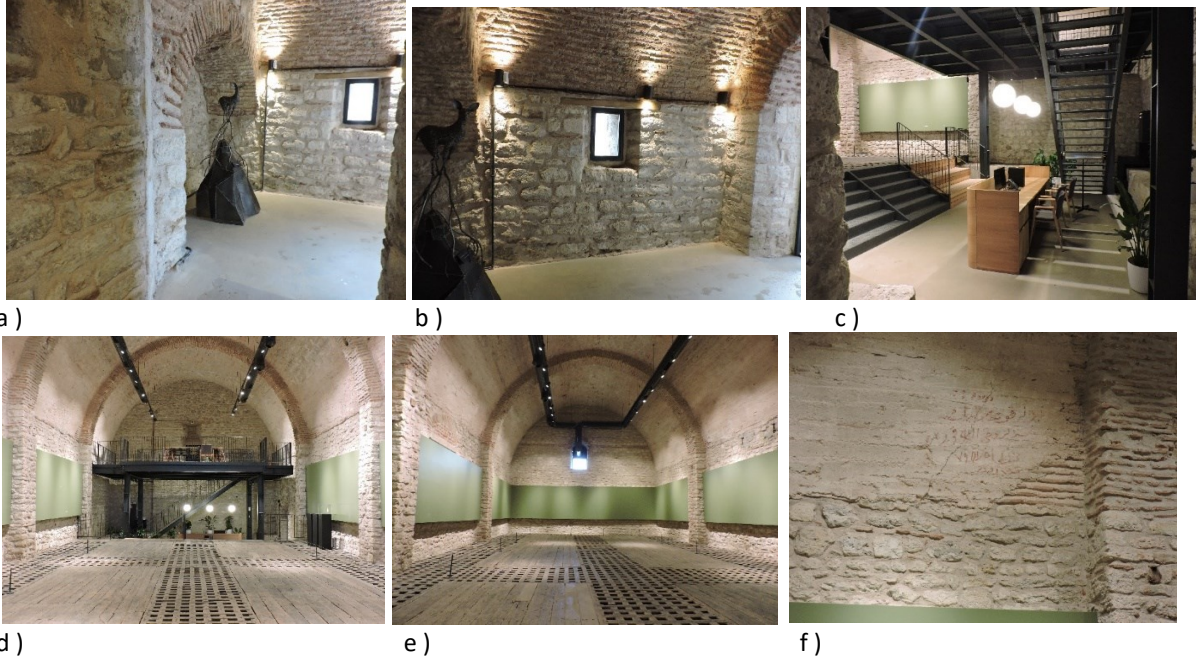


Foto 4. Dönüşüm sonrası Baruthane-i Amire'nin sergi alanı zemin kat kat dönüşüm sonrası (a-f) 2024

Asma Kat

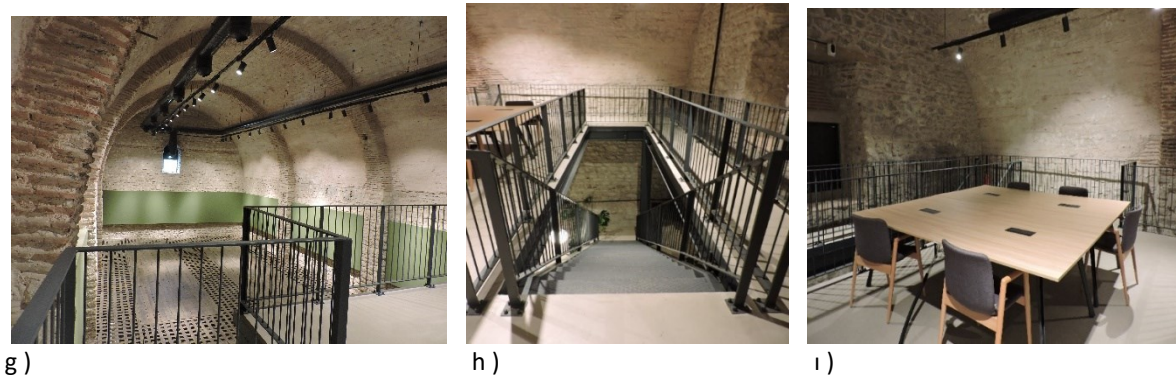


Foto 5. Dönüşüm sonrası Baruthane-i Amire'nin sergi alanı asma kat dönüşüm sonrası (g-i) 2024

Ahşap Döşeme Altı



Foto 6. Dönüşüm sonrası Baruthane-i Amire'nin sergi alanı ahşap döşeme altı (j-l) 2024

3 Numaralı Yapı

Kuzeybatı köşesindeki 3 numaralı yapıya ise sahne olarak işlev kazandırılmış, sahne alanını teleskopik tribün sistemiyle izleyiciye maksimum hizmet etmek, kapatıldığında kullanılan alanın maksimum hizmet etmesine olanak tanımlıdır.

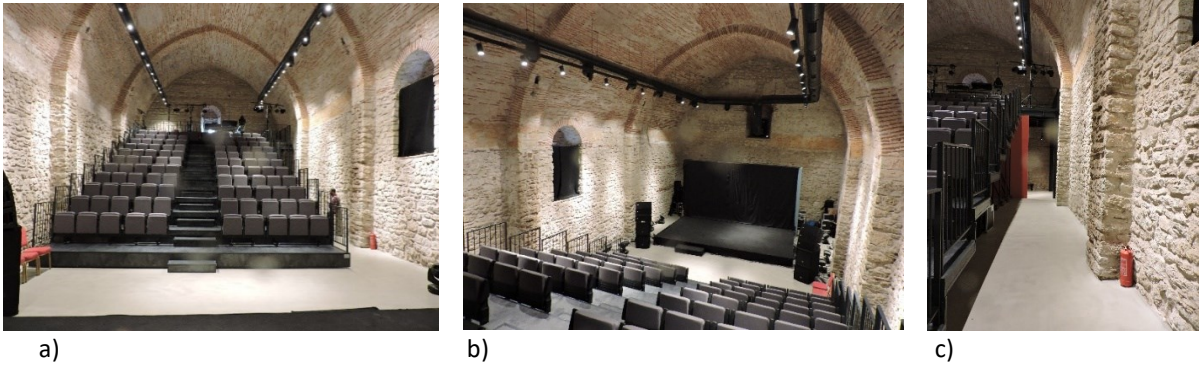


Foto 7. Dönüşüm sonrası Baruthane-i Amire'nin sahne alanı (a-c) 2024

4 Numaralı Yapı

Kuzeydoğu bölgesindeki yapı ise, çok amaçlı salon olarak kazandırılmış. Rauf Orbay Caddesi tarafında yer alan kapı sonradan eklenmesine rağmen korunarak, mekanın üst ve alt kotları sirkülasyon ögesi olan merdiven ile bir bine geçişi sağlanmıştır. 4 numaralı yapıda diğer üç yapıdan farklı olan farklı olarak, kütleli örtü tuğla, tonoz gibi örtü sistemlerinin günümüze kadar korunamamış tuğla tonoz yerine demir konstrüksiyon ile çatı sütrüktürü oluşturulmuştur. Yapıya yeni bir tonoz örülmesi yerine, sütrüktürün başka bir malzeme ile yenilenmiştir.



Foto 8. Dönüşüm sonrası çok amaçlı salon olarak tasarlanan yapı alanının yeniden işlevlendirilmesi

Pavilyon

Baruthane yerleşkesinde yapı öğeleri kadar avlu önemli bir yere sahiptir. Yapı alanının merkezinde konumlandırılmış pavilyonun alt bölümlere böldüğü avlu, yapıların girişleri ile bahçe kapılarını bir birine

bağlanmasını sağlayan yürüyüş yolları ile oluşan bir sirkülasyon alanı sağlanmıştır. Pavilyon girişini oluşturan alan meydan olarak tasarlanmış kullanıcı topluluklarına toplanabileceği açık alan işlevi verilmiştir. Baruthanenin yeniden işlevlendirilmesinde eski doku ile yeninin ayrışmasına dikkat çekilmiştir. Merkez alanındaki pavilyonda, yapılar eklenen giriş saçaklarının cam ve çelik ile, iç mekanlarda; asma katlarda çelik sütrüktür kullanımına yer verilmiştir.



Foto 9. Dönüşüm sonrası pavilyon ve kafe olarak tasarlanan yapı alanının yeniden işlevlendirilmesi

Sanatsal Öğeler

İnşaat alanının kuzeyinde kalan bölüm ise etkinlik alanı olarak tasarlanmış avluya serpiştirilmiş heykeller ve yapı alanı girişlerinde yer alan heykeller ile sanatsal öğeler kullanıcı algılarına sunulmuştur.



Foto 10. Dönüşüm sonrası yapı alanındaki tasarlanan sanatsal öğeler

Sonuçlar

Endüstri mirası yapıları teknolojinin gelişmesiyle dönemin ihtiyaçlarına karşılık veremeyerek buldukları kentin gelişmesiyle işlevlerini kaybedip atıl olarak kalmışlardır. Bu yapıların sahip oldukları kültürel miras yapının değerinin mimari özelliğinin korunarak topluma kazandırılmasında yeniden işlevlendirme kavramı yer almaktadır. Kent içinde kimliğini kaybetmeye yok olmaya başlamış bu yapılar Osmanlı devletinin mirası olan endüstriyel yapılar yeniden işlevlendirilme sürecinde yapının öncesi ve sonrasına yönelik saha araştırması yapılmış, kamusal alana dönüştürülmesinin uygun bir işlev olup olmadığı hedeflenmiştir. Bu çalışmada literatür, saha araştırması, kütüphaneler, birebir fotoğraflama çalışmaları ile çalışılmıştır. Baruthane- i Amire kent içinde yok olmaya terk edilmiş haliyle önemli tarihi değerlerimizden bir yapı olarak , yeniden işlevlendirilme ile modern toplumun ihtiyaçlarına adapte edilmiş olarak bulunduğu bölgeye olumlu yönde gelişme sağlamıştır. Bölge sakinlerinin beklentilerine cevap verecek şekilde dönüşümü sağlanmıştır. İnşa edildiği döneme dair niteliklerine ve günümüz koşullarına yön vererek dönüşüm geçirmiş endüstri mirasımız halk ve çalışan personel tarafından kabul görmüştür. Yapıların ve alanın kafe, kütüphane, pavilyon, sergi, sahne gibi alanlarla işlevlendirilerek, yeşil alan ve sosyalleşme gibi fonksiyonların kazandırılması yapının yeni işleviyle adaptasyon sağlayarak yapının mimari dokusunun korunarak iç mekanlarda ek alanlar tasarlanarak kullanıcıları kendisine çekmektedir. Baruthane ye dair çark, pamuk kazanı barut üretiminde kullanılan öğelere rastlanılmamıştır.

Baruthanenin yeniden işlevlendirilmesi ile rekreasyon alanı kütüphane, sergi, sahne ve gelen kullanıcılarla birlikte büyük ölçüde cevap vermektedir. Yapının yeniden işlevlendirilerek kültür sanat anlamında kamusal alan olma hedefine karşılık bulduğu görülmektedir.

Kaynakça

- Ayvaz ve Halaç, 2023 " Endüstriyel Miras Örneği Olan Gazhanelerin Yeniden İşlevlendirilmesi: HasanPaşa Gazhanesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 33,2
- Aziz Amen, M. (2017). The inspiration of Bauhaus principles on the modern housing in Cyprus. *Journal of Contemporary Urban Affairs*, 1(2), 21–32. <https://doi.org/10.25034/ijcua.2017.3645>
- Aziz Amen, M., & Nia, H. A. (2018). The dichotomy of society and urban space configuration in producing the semiotic structure of the modernism urban fabric. *Semiotica*, 2018(222). <https://doi.org/10.1515/sem-2016-0141>
- Altınışik Güney, E. (2020). " Bakırköy Baruthanesi ve İspirtohanesi'nin Yeniden İşlevlendirme Açısından Karşılaştırılmalı Analiz", Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul
- Babazadeh-Asbagh, N. (2018). The Adaptive Reuse of Cibali Tobacco Factory, Kadir Has University. *Tourism Graduate Students Research Congress*, 9, 203-210. Famagusta, North Cyprus. https://www.researchgate.net/publication/361417069_The_Adaptive_Reuse_of_Cibali_Tobacco_Factory_Kadir_Has_University
- Babazadeh-Asbagh, N. (2021). Adaptive Reuse of the House of Mirza Mehdi Farrashbashi in Tabriz, Iran. *International Conference on Contemporary Affairs in Architecture and Urbanism*, 4(1), 506-520. Alanya, Antalya, Türkiye. <https://doi.org/10.38027/ICCAUA2021300N15>
- Bulut, Büşra (2020) "Yeniden İşlevlendirilen Endüstri Mirasının Değerlendirilmesi İçin Bir Model Önerisi" Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Teknik Üniversitesi, Eskişehir.
- Cossons, N. (2012). "Why Preserve the Industrial Heritage?" *Industrial Archaeology Review*, 34(1), 5-14.
- Douet, J. (Ed.). (2012). *Industrial Heritage Re-tooled: The TICCIH Guide to Industrial Heritage Conservation*. Carnegie Publishing.
- Evans, G. (2005). "Measure for Measure: Evaluating the Evidence of Culture's Contribution to Regeneration." *Urban Studies*, 42(5-6), 959-983.
- Grodach, C., & Loukaitou-Sideris, A. (2007). "Cultural Development Strategies and Urban Revitalization." *International Journal of Cultural Policy*, 13(4), 349-370
- Gölen, Z. (2006) Osmanlı Devleti'nde Baruthane-i Amire (XVIII. Yüzyıl). Ankara: Türk Tarih Kurumu 2006
- İç Mimarlıkta: Bağlam + Çevre, Haziran İstanbul: Literatür Yayınları.
- Jones, S., & Evans, J. (2012). "Urban regeneration and the use of industrial heritage in European cities: Cases from the UK, Germany and Spain." *Urban Studies*, 49(5), 1-17
- Kılıç, Raziye. (2023). "Sanayi Devrimlerinin Serüveni: Endüstri 1.0'dan Endüstri 5.0'a" Atatürk Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü
- Larkham, P. J. (Ed.). (2015). "Retrofitting Cities for Tomorrow's World." John Wiley & Sons
- Rodwell, D. (2007). *Conservation and Sustainability in Historic Cities*. Blackwell Publishing
- Sağlık, Mustafa (2020) "Kent İçinde Kalmış Endüstri Alanlarının Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Bağlamında Yeniden Değerlendirilmesi: Bursa Organize Sanayi Bölgesi Örneği" Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Saner, Mehmet. (2012). "Endüstri Mirası: Kavramlar, Kurumlar ve Türkiye'deki Yaklaşımlar" Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, s.53,54,55,55,56
- Smith, L. (2006). *Uses of Heritage*. Routledge
- Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (2018). "Kentsel Dönüşüm ve Tarihi Miras: Türkiye'den Örnekler
- Tyler, N. (2015). "Historic Preservation: An Introduction to Its History, Principles, and Practice." W. W. Norton & Company
- Velioğlu, S. (2013). *Bir Açılış Olarak Mekan*. İstanbul: Yem Yayın
- URL 1: <https://istanbultarihi.ist/352-istanbul-baruthaneleri?q=baruthane>
2015
- URL 2: <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/97142?mode=full>
19.09.2018
- URL 3: <https://www.arkitera.com/proje/baruthane/>
19.02.2024
- URL 4: [URL 3: https://www.arkitera.com/proje/baruthane/](https://www.arkitera.com/proje/baruthane/)
19.02.2024